

YABANCI GÖZÜYLE YUNUS EMRE’NİN ŞİİRİ¹ Yunus Emre Poems through the Eyes of a Foreigner

Ali Osman ÖZTÜRK*

Öz

Ünlü şarkiyatçı Annemarie Schimmel, İslam dünyasına sempati besleyen ve önyargısız bir yaklaşım geliştirmiş olan bir bilim insanıdır. Bunun nedenlerinden biri Türkiye’de çalışmış ve insanlarını bizzat tanımış olmasıdır diyebiliriz. *Kur’an-ı Kerim* çevirmeni şair Friedrich Rückert’i kendine örnek aldığı bizzat belirten Schimmel, bilim insanlığının yanı sıra aynı zamanda şair ve çevirmendir. İslam Araştırmaları içinde tasavvuf edebiyatına da çok önem verirken, özellikle Muhammed İkbal, Mevlana Celaleddin Rumi ve Yunus Emre’ye ayrı bir önem verir. Yunus Emre’nin şiirlerini çok sevdiğini ve önemseydiğini 1989’dan itibaren yayınlamaya başladığı kitaplardan ve üniversitelerde verdiği konferanslarda anlıyoruz. Bu yazıda 1991 yılında çıkardığı “*Ausgewählte Gedichte von Yunus Emre. Yunus Emre’den Seçme Şiirler*” kitabı bağlamında ozanın şiirleri hakkındaki düşüncelerine yer vereceğiz. Yunus Emre geleneği içinde şiir yazan ardıl Yunusları ayırmadığını gördüğümüz Schimmel, ozanın mısralarının en güzel İslam geleneğiyle, Allah’a ve yarattığına sevgi ile dünyayı, yaratanını öven ve ona derin hasret duyan bir yaratılmış varlık olarak anlayan ruhla dopdolu olduğunu belirtir.

Anahtar Sözcükler: Yunus Emre, İslam, Tasavvuf, Şiir, İnsan sevgisi.

Abstract

The famous orientalist Annemarie Schimmel is a scholar who is sympathetic to the Islamic world and open-minded about Islam. We can say that one of the reasons is that she worked in Turkey and met the people there personally. Just like the Koran translator and poet Friedrich Rückert, whom Schimmel saw as a role model, the renowned orientalist also worked as a poet and translator. While she gives great importance to Sufi literature in Islamic studies, she places particular emphasis on Muhammad Iqbal, Mevlana Celaleddin Rumi, and Yunus Emre. We can understand how she was impressed by Yunus Emre’s poems from the volumes she began publishing in 1989 and from the lectures she gave at German universities. In this article, we will consider her thoughts on Yunus Emre’s poems, based primarily on the volume “Yunus Emre’den Seçme Şiirler” [Selected Poems of Yunus Emre], which she published in 1991. In the context of this book, we can say that Schimmel did not distinguish between Yunus Emre and his epigones. She believes that the poet’s verses are imbued with the finest Islamic tradition, with love for Allah and His creation, and with a spirit that understands the world as a creature, praising and longing for its Creator.

Keywords: Yunus Emre, Islam, Mysticism, Poetry, Philanthropy.

Giriş

Önceden yalnızca ismini duyduğumuz Annemarie Schimmel’i ben ilk kez Konya’da, Selçuk Üniversitesi tarafından fahri doktora payesi ile ödüllendirildiğinde gördüm. Çok narin bir hanımefendi olarak izledik Onu kürsüde. Sayın Schimmel’in, daha sonra Federal Almanya’nın Freiburg şehrinde üniversite amfisinde kalabalık bir dinleyici kitlesine Yunus Emre üzerine yaptığı şiirlerle bezenmiş bir konferansına tanık oldum. Kendini öyle kaptırmıştı ki, hiç elindeki notlarına bakmaksızın, şiirleri de ezberden okuyarak bitirdi konuşmasını. Bu

¹ Bu yazı, *Konya Ticaret Odası Dergisi*’nde (1998, s. 50-51) “Annemarie Schimmel’e Göre Yunus Emre’nin Şiiri” başlığıyla yayınlanan kısa yazının genişletilmiş ve güncellenmiş halidir.

* Prof. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi A.K. Eğitim Fakültesi Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı, Konya, aozturk@erbakan.edu.tr.

konferansta Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nden hocam Dr. Klaus Detlev Wannig'in² Almanca çevirilerine ben de naçizane oradan edindiğim bir bağlama ile söylediğim (sözleri Yunus Emre'ye ait olan) türkülerle eşlik etme fırsatım oldu. Misafiri olduğum Alman profesörün eşi, “son zamanlarda dinlediğim en güzel konuşmaydı” demekten kendini alamadı. Yunus Emre'yi adeta özümsemişti. 2001 yılında aynı şehirde Mevlana Celalettin Rumi hakkında düzenlenen bir etkinlik kapsamında, bir Alman gazeteci Annemarie Schimmel'in bu tarzı hakkında şu yorumda bulunuyor: “Her zaman yaptığı gibi İslam tasavvufu uzmanı, gözleri kapalı doğaçlamadan yaptığı konuşmasında, Rumi'nin ruhunu onun mecazları ve meselleriyle derinden yaşıyordu.” (Ammann 2001).³

Frankfurter Allgemeine Zeitung'un Doğu Masası şefi Wolfgang Günter Lerch, Schimmel'i şöyle tanıtır: “Adı, ta Pakistan'da bir caddeye verilen yegâne Federal Almanya vatandaşı o olmalı. Kısa bir süre önce Lahor şehri önemli caddelerinden birine “Goethe-Bulvarı” adını verdi, buna paralel cadde ise epey bir zamandan beri “Annemarie-Schimmel-Bulvarı” adını taşımaktadır. Sayın Schimmel'in Indus kıyılarında kendi memleketinden daha çok tanındığını iddia etmek yanlış olmaz.” (Lerch, 1990).

Annemarie Schimmel in der nach ihr benannten Avenue in Lahore, Pakistan.

Görsel 1: Annemarie Schimmel, adı verilen caddenin tabelası önünde (Foto: Adelbert 1994: 601)

Biyografisine Dair

7 Nisan 1922'de Erfurt'ta doğan Annemarie Schimmel, Federal Almanya'nın büyük liyakat nişanı ile ödüllendirilmiş bir şarkiyatçı olarak ömrü boyunca kendini Doğu ile Batı arasındaki kültürel uzlaşmaya adanmış bir bilim insanıdır. Birçok İslam ve Batı üniversiteleri tarafından bu klasik İslam kültürü hayranına doktora payesi ve ödüller verilmiştir. Annemarie Schimmel daha on beşinde Arapça öğrenmeye başlar. 1941'de, on dokuz yaşında, İslami bilimler dalında doktorasını verir. Dışişlerinde geçici çevirmenlik faaliyetinden sonra Marburg'da İslami bilimler ve Arap dili ve edebiyatı dersleri vermeye başlar. 1954'de Ankara Üniversitesi'nin çağrısına uyarak, Türkiye'ye gelir ve İlâhiyat Fakültesi'nde dinler tarihi derslerini üstlenir. 1954'te Türkçe olarak ders verdiği Ankara'da profesör olur. 1961 yılında Bonn'daki Üniversitenin davetini geri çevirmez ve buraya yerleşir. 1967'den itibaren Amerika'da Harvard Üniversitesi'nde ders vermeye başlar ve aynı yerde 1970'de Hint-İslam Kültürü profesörlüğüne atanır, ama sık sık İslami konular hakkında konferans vermek için Türkiye'ye gitmeyi ihmal etmez. 26 Ocak 2003'te Bonn'da hayata gözlerini yumar.

² Wannig, Karacaoğlan hakkında yazdığı doktora teziyle (1980) tanınır. Uzun yıllar Ankara Üniversitesi ve Mersin Üniversitesi'nde öğretim elemanı olarak çalışmıştır. Türk halk türkülerinde insan (2010a) ve Türk halk şiirinde doğa (2010b) konulu makaleleri Türkçeye çevrilmiştir.

³ “Mit geschlossenen Augen, wie es ihre Art ist, und in freier Rede spürte die Kennerin der islamischen Mystik den Geist Rumis in seinen Bildern und Gleichnissen auf.”

Annemarie Schimmel'e, 1989 yılında en büyük liyakat nişanı verilmesi Alman kamuoyunda bazı tartışmaları beraberinde getirmiştir. Schimmel, yazar Salman Rüşti'nün "Şeytan Ayetleri" romanıyla birçok inançlı Müslüman'ın duygularını rencide ettiği şeklinde görüş belirtmiştir. Bu ifadesinden ötürü, ona, İran'ın Salman Rüşti hakkındaki ölüm fetvasının desteklediği suçlaması yöneltilir. Oysa Schimmel, ölüm tehdidine karşı olduğunu bizzat belirtmiştir.⁴

Kendine ünlü şair (*Kur'an-ı Kerim* çevirmeni) Friedrich Rückert'i örnek alan Annemarie Schimmel, bilim insanlığı ve şairliğinin yanı sıra çeviride de mahirdir. Kendisi de bir şarkiyatçı olan gazeteci Wolfgang Lerch'in ifadesiyle; "Doğu şiirini mısralara dökme işini, Annemarie Schimmel de başarmıştır. Altı dilden binlerce mısraı, özellikle Hint-İslam sahasından, ayrıca Farsça ve Türkçeden Almancaya aktarmıştır." İslam dünyasının büyük şair ve düşünürleri arasında Schimmel'in iki favorisi vardır: Biri Mevlana (1207-1273), diğeri Pakistanlılar tarafından ülkenin manevi babası olarak görülen Muhammed İqbal'dir (1877-1938). Schimmel, "Botschaft des Ostens" (Doğu'nun Müjdesi) adlı eseriyle bir anlamda Johann Wolfgang von Goethe'nin "West-östlicher Divan"ına (Doğu-Batı Divanı) İslamî bir karşılık veren İqbal'in en önemli eserlerini Farsçadan ve Urducadan Almancaya çevirmiştir.⁵ Schimmel, mezhep farklılıklarında kendini gösteren Kur'an yorumları ve katı Ortodoks bir din anlayışı karşısında, İslam'ın daha çok mistik/sufistik yönüyle ilgilenmiştir.⁶ Sayısız görünüşleri olan bu mistik İslam yorumları içinde belli ki onu en çok etkileyen İslam mutasavvıfları Yunus Emre ve Mevlana Celalettin Rumi'dir.⁷

Şarkiyatçı Annemarie Schimmel, 1991'de *Ausgewählte Gedichte von Yunus Emre. Yunus Emre'den Seçme Şiirler* (Önel Verlag, Köln 1991) adlı ve Önsözü dönemin (1990) Kültür Bakanı Namık Kemal Zeybek tarafından kaleme alınan bir kitap yayımlar. Bu kitabında, başlığından da anlaşılacağı gibi, Yunus Emre'nin şiirlerinden seçki yapıp Almancaya çevirdiği örnekleri Türkçe/Almanca iki dilli olarak okura sunmaktadır. Ayrıca kitabın girişinde (Schimmel, 1996), Yunus Emre ve şiiri hakkında isabetli değerlendirmelere yer vermiştir. Aşağıda, Schimmel'in verdiği bilgi ve değerlendirmelerden aktarmalara yer verilecektir.

Çeviriye Dair

Schimmel, Yunus Emre'nin şiirlerinin çok farklı kanallardan günümüze intikal ettiğini, onun üslubunda yazılmış dizelerin, onu örnek alan dervişler çevresinden kaynaklandığını belirtiyor. *Yunus Emre'den Seçme Şiirler* kitabında yer alan şiirler Abdülbaki Gölpınarlı'nın (1943) klasikleşmiş yayınından alınmıştır.⁸

⁴ DAAD-Letter. Hochschule und Ausland. Nr. 2, Haziran 1995, s. 8. Yazının Türkçesi için bkz. "Annemarie Schimmel'e Barış Ödülü". Çev. Ali Osman Öztürk. *Yedi İklim* 10 (67), 1995, s. 77.

⁵ Bkz. a.y.

⁶ Nitekim bu konuda yazdığı 734 sayfalık ve çok sayıda görselle zenginleştirilmiş kapsamlı kitabı 1985 yılında yayınlanmış olup "Mystische Dimensionen des Islam. Die Geschichte des Sufismus" [İslam'ın Mistik Boyutları. Sufizmin Tarihi] (2. Baskı 1992) başlığını taşır (bkz. Reif, 1994: 596).

⁷ Bu kapsamda belirtmek gerekir ki Schimmel, 1990'da yayınlanan *Der Islam. Eine Einführung* [İslam'a Giriş] (Stuttgart: Reclam) kitabından Mevlana Celalettin Rumi'ye geniş bir yer ayırmış (bkz. özellikle s. 105-108), ancak Yunus Emre'den hiç söz etmemiştir. Bunun nedeni belki de daha çok şair olarak gördüğü Yunus Emre ile bu tarihten sonra İslam bağlamında ilgilenmeye başlamış olmasıdır. Nitekim onun hakkında yayınladığı kitapları 1989'dan itibaren yayınlanmaya başlar.

⁸ Yunus Emre'nin şiirinden etkilenen ve bilimsel bakışla inceleme konusu yapan yabancı isimler olarak, Türkiye'yi ve Türkleri tanyanlardan örn. bir Türkle evli olan ve Türk üniversitelerinde görev yapan Çek asıllı Prof. Dr. Gertrude Durusoy ile Alman Dr. Öğr. Üyesi Klaus Detlev Wannig de özellikle Gölpınarlı'nın çalışmalarını önemser ve yazılarında Schimmel'in ki ile birlikte anarlar (Durusoy 1986: 33-48 ve Wannig 2010b: 121-124). Fakat Durusoy, Yunus'un şiirlerinin çevirisini bizzat yaparken (1986: 38), Faruk Timurtaş'ın yayınladığı *Yunus Emre Divanı*'ndaki metinleri kullanan Wannig, Schimmel çevirisine başvurmuştur (Wannig, 2010: 121, 125).

Schimmel, çoğu dizenin dili, başka bir dile çeviri girişimine engeller çıkardığı için ve Alman okur (Türk-İslam) fikir dünyasına ve teknik ifadelerine aşina olmadığından, Doğulu tezkirecilerin yaptığı gibi, okurun sayısız dipnot ve sıkıcı açıklamalar olmaksızın kolaylıkla anlayabileceği şiirleri seçtiğini vurguluyor. Kitabın amacı böylece, “Yunus Emre’nin şiirinin biçim ve içeriğini olabildiğince açık olarak ortaya koyarak, Türkçe bilmeyen okurun bu büyük mutasavvıf şairin varlığından bir nefes hissetmesini” sağlamak şeklinde ifade ediyor. (Tahminen) Annemarie Schimmel’e ait çevirinin düzeltmelerinin ise Şeniz Hale Önel tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır.

Görsel 2: Annemarie Schimmel’in Yunus Emre kitapları

Bu çevirilerin Almanya ve Avusturya’da nasıl algılandığına dair bir örnek vermek gerekirse, Türk kültürünü edebi ve deneme türü çalışmalarında yaratıcı/dönüştürücü biçimde kullanan Barbara Frischmuth’u gösterebiliriz. Türkiye ve İslam’ın Avrupa’daki yeri ve alımlanışı üzerine ağırlıklı olarak değişik zamanlarda ve değişik üniversitelerde gerçekleştirdiği konferans metinlerinden oluşan derleme kitabının üç yerinde (bkz. 2008: 77, 88 vd. ve 131) Yunus Emre’den söz eden Frischmuth, Schimmel’in çevirilerinden yararlanır. “Ich fand meinen Mond auf Erden, was soll ich im Himmel” (“Yeryüzünde buldum ayı, gökyüzünü neyleyim?”) başlıklı ve Bektaşî ve Alevî cemaatinin Avusturya’daki etkinliklerinden yola çıkarak Nesimi, Pir Sultan Abdal, Yaşar Kemal ve Aziz Nesin gibi şair ve yazarlara değinip bu tasavvuf geleneğinin bugününü ele aldığı yazısını Yunus Emre’den aldığı bir dize ile taçlandırır (2008: 77). Bu dizenin içinde yer aldığı şiirin tamamını Schimmel’in *Wanderungen mit Yunus Emre* kitabından alıntılar (1989: 89) ve şiire yer vermesinin nedenini, en büyük Anadolu ozanı olarak gördüğü (1989: 88) Yunus Emre’nin Almanca nasıl terennüm edildiğini örneklemek için olduğu açıklamasında bulunur. Frischmuth ayrıca Almanya’da yaşayan Türk kökenli yazar Zafer Şenocak’ın iki dilde yayınladığı kitabından (1986: 90) da haberdardır. Bugün Alman-Türk yazar olarak kabul gören Şenocak için Yunus Emre şiirinin önemini Frischmuth şöyle dile getirir:

[Abdülvahab] Meddeb’in devamlı İbn-i Arabî’ye, [Navid] Kermani’nin ise Attar’a referans vermesi gibi Şenocak da, yine 12. Yüzyılda yaşamış olan Yunus Emre’nin kendisine doğum yeri Türkiye ile doyum yeri Almanya arasında nasıl hayatta kalma gücü verdiğini anlatır. Almanya’ya geldiği ilk yıllarda Yunus Emre’yi çevirmeye başlar. Yunus Emre’nin şiirleri üzerinde çalışsam, diyor bugün, iç ve dış dünya arasında çok keskin bir sınıra sahip, Kur’an ve seks tabancası arasında uzlaşmaz karşıtlıkların bir kurbanı olurum. (Frischmuth, 2008: 131 vd.).

Alıntıda adı geçen isimlerden Abdülvahab Meddeb Tunus’lu, Navid Kermani ise İranlıdır. Frischmuth Şenocak’ı bu iki isimle birlikte Türkiye’yi temsilen tasavvufî bağlamda değerlendirmekte ve bireysel düzeyde iç ve dış dünya, kültürler arası anlamda Doğu ve Batı arasında Yunus’un şiirine özel bir anlam yüklemiş olmaktadır.

Yunus Emre'nin Şiiri Üzerine⁹

Yunus Emre şiirinin yerelde (daha çok İslami açıdan) yorumlanması ile dışarıdan bakışla mistik ve hümanist alımlanması arasında görece farklılıklar vardır. Şöyle tanıtıyor Schimmel, Yunus Emre'yi:

Yunus Emre adı, her Türk ve Türk kültürünü tanıyıp seven herkes için bir şeyler ifade eder. Şiirleri, insan ömrünün çeşitli merhalelerini çok berrak bir dille ifade ettiğinden, adeta birer halk türküsü olmuş ve bu şiirlerde her devrin okuyucusu ya da dinleyicisi kendini etkileyecek bir şey bulmuştur. Hasret, yalnızlık, ölüm korkusu ve Allah sevgisi gibi yüce insani duygular Yunus'un, altı yüzyıldan uzun bir süredir Anadolu'da söylenen gelen ve çok defa da örnek alınan şiirlerinin ana temasını teşkil eder (Schimmel, 1991: 8).¹⁰

Türkiye'de birçok yerde mezarı olduğu iddia edilen "Yunus Emre kimdi?" sorusuna Schimmel şu cevabı veriyor: "Orta Anadolu'da yaşadığı, orada fikri eğitimini sufi piri Tapduk Emre'den aldığı ve takriben 1321 yılında öldüğü dışında hakkında hemen hemen hiçbir şey bilinmiyor. (...) Yunus'un bazı mısralarından, 1273'de Konya'da ölen, tasavvuf edebiyatının büyük ustası Mevlana Celalettin Rumî ile karşılaştığı anlaşılmaktadır; buradan da Yunus'un 1240'larda ya da daha geç bir tarihte doğduğu sonucu çıkarılabilir." (Schimmel, 1996).

Onun hasret dolu şiirlerinin ortaya çıkmasında, bütün tabiatın nasıl bir ilham kaynağı olduğunu anlayabilmek için, Anadolu'yu tanımak gerektiğini belirten Schimmel, geçmiş yıllarda ne zaman Ankara'dan doğuya ya da kuzey doğuya gittiyse, Yunus Emre'nin mısralarının içini titrettiğini ekliyor:

Çünkü O, bütün tabiatın, sessiz diliyle, ebedi sevgiliye, yani Allah'a hasretini anlattığını ve her taşın, her bitkinin yaratana hamd-ü sena ettiğini biliyordu. (...) Su çarkının gıcirtısını, ait olduğu ormandan kopup sıla hasreti çeken odunun dinmek bilmeyen hasretinin ifadesi olarak idrak edecek yetenekteydi O – tıpkı kendisinden önce Mevlana Rumî'nin ney sesini, uçsuz bucaksız sazlıklara ve vahdete ermeğe duyduğu hasretin feryatları olarak yorumlaması gibi.

İlk kez Yunus, şiirlerinde büyük ölçüde Türkçe kullanmıştır. Daha önce de Mevlana'nın oğlu Sultan Velet Türkçe olarak tasavvuf şiirleri yazmıştı. Fakat Yunus'la birlikte dil, daha renkli, canlı ve halk zevkine uygun bir hale gelmiştir. Gerçi şiirlerinin birçoğunda, aruz veznini kullanmıştı, fakat en güzel ve tanınmış şiirleri Türkçe hece vezniyle yazılmıştır. Böylece, kısa bir süre sonra dervişler tarafından köylerde benimsenen ve bir araya geldiklerinde söylenen ilahiler ortaya çıktı – 'Elhamdülillah', 'Yalvar kul Allah'a yalvar', 'Çağırayım Mevla'm seni' gibi..." (Schimmel, 1991: 9 vd.).

Yunus gibi dervişler, ruhlarını, Allah sevgisine adım adım belli aşamalardan geçerek ulaşmasını sağlamak için usuller geliştirip, "mükemmel bir şekilde olgunlaştırılmış bir iç yaşantıyı benimserler, bir ve tek Allah'tan başka Tanrı olmadığı inancını paylaşırlar: Bu düşünce içinde, dünya nimetleriyle ilgilenmek puta tapmak anlamına gelir. Ve dünyada bir şey sevilecekse, bu, onun ancak Allah'ın yarattığı ve içinde bu yaratıcılığının ve güzelliğinin yansıdığı bir şey olduğu bilinciyle yapılır."¹¹ Yunus'un çok ünlü şiirlerinden birinde söylediği gibi:

Yaradılmışı hoş gördük

Yaradan'dan ötürü.

Yunus'un şiirlerinin anlaşılmasında, O'nun yaşadığı devirde Anadolu'nun, tarihinin en zor dönemini geçirdiği unutulmamalıdır, diyor Schimmel:

...Konya, Sivas, Kayseri ve diğer şehirleri muhteşem binalarla donatmış ve doğu eyaletlerinden sayısız sığınmacıyı kabul etmiş olan Selçuklular, 1220'den itibaren Orta Asya'dan gelen ve İslam

⁹ Bir sufi şair olarak Yunus Emre hakkında bkz. Özçelik, 2015: 144-155.

¹⁰ Alıntıların Türkçesi Mualla Öztürk'ün çevirisindedir (bkz. Schimmel, 1996).

¹¹ "Yunus Emre'nin düşünce dünyasını oluşturan kaynaklar" hakkında bkz. Güzel (1992: 23-50).

dünyasının merkezini ele geçiren Moğollar tarafından dağıtılmışlardı. 1258’de – Yunus daha delikanlı iken – Abbasi halifesi, Bağdat’ta Moğollar tarafından öldürüldü. Böylece İslam dünyası – sembolik de olsa – siyasi ağırlığını kaybetti. Gerçi Moğollar çok daha önceleri Sivas, Kayseri ve Konya’ya kadar ilerlemiş, buraları haraca bağlamışlardı ve önlenemez gibi görünen ilerlemeleri 1260’da Suriye’de Mısır orduları tarafından durdurulduktan sonra da, önemli siyasi bir güç olarak kaldılar. Küçük beylikler (...) içinden Osmanlılar güney batı Anadolu’da hükümlanlığa yükselecekti. İçerde siyasi bir karışıklık baş gösterdi ve eğer Yunus Emre dünyanın faniliğinden bahsediyorsa, bu sırf Kur’an’ın yeryüzündeki her şeyin geçici olduğunu ve sadece Allah’ın ilelebet kalacağını söylemesinden değil, bu çöküşü gezdiği yerlerde bizzat görmüş olmasındandır. Arayış içinde olanların yapacağı bir tek şey kalıyor: İnanetini, Yunus’un da birçok mutasavvıf gibi nurlu bir inci diye nitelendirdiği Muhammed peygamberi göndererek gösteren Allah’a yönelmek – o peygamber ki, ümmetine şefaate edeceği için kıyamet günü korkudan ona sığınılacaktır. Ve zavallı günahkâr, Allah’ın inayetiyle cennete kabul edilirse, Yunus biliyordu ki, cennetin dış görünüşleri olan saraylar ve huriler sadece bir işarettir – O’nun istediği ise, dünya ve cennetteki her şeyin övdüğü Allah’ın varlığından başka bir şey değildi – bu sır en güzel [Şol cennetin ırmakları] şiirinde ifadesini bulmuştur. (Schimmel 1991: 12 vd.).

Yunus’un bu şiiri Allah’a yönelmeyi anlatır. Fakat ‘Yâ ilâhi ger suâl itsen bana’ veya ‘Hiç Yunus’dan değdi mi sana ziyan’ gibi onun kadere isyan eden feryadını, Schimmel, birçok inananın şüphesinin mısralara yansımaları olarak değerlendirir:

Mademki Allah her şeyi bilendir, ne diye zavallı insanları kıyamet gününde bir kez daha imtihan edip, kirli günahlarını teraziye koyar, onları kıl gibi ince bir köprüden yürütür? Bu O’nun hikmetine, merhametine ters düşmez mi? Yunus, şiirinin sonunda, gösterdiği cüretten pişman olur, fakat verdiği örnek daha sonra yazılan birçok şiirde etkisini göstermiştir; özellikle de O’nun yaşadığı yıllarda Anadolu’da var olan Bektaşî şiirlerinde, Allah’a akıl ermez işlerinden dolayı serzenişlerde bulunulan bazı hitaplar vardır ve Anadolu’da bazı köy evliyaları, zamanımıza kadar ‘dindarlıkla bağdaşmayan’ ifadeler kullanmışlardır (Schimmel, 1991: 13).

‘Çık dum erük ağacına, Anda yidüm üzümü’ (a.g.y.) gibi şiirlerin de okuyucuyu şaşırttığını okuyoruz yazıda:

Yunus’un bu absürt¹² şiirinin, Türkiye’deki tasavvufla ilgilenen ustalar tarafından yorumlandığı ve sonuç olarak; tasavvuf sırrına vakıf olmayanlara, bazı şeyleri açıkça söylememek için genellikle paradoksal ifadeler, hatta gizemli bir dil kullandıkları belirtiliyor. Schimmel, “belki de, dinleyenleri biraz şaşırtmak ve onlara entelektüel olmayan bir ifade kullanarak daha derin bir gerçekliğin yolunu açmak için, kelimelerle öylesine oynamaktan zevk almışlardır.¹³ Bunu bilemiyoruz. Ancak ilginçtir ki, Ortaçağ’ın popüler Hint mistisizminde aynı şekilde ‘balık ağaca çıkar’. Bu paradoksal mısralar bütün tasavvuf akımlarında yakından incelenmiştir. Mamafih Yunus bu türde de Türk edebiyatına bir örnek kazandırmıştır.¹⁴ Schimmel, 15. yüzyılda, Bektaşî şairleri arasında, özellikle Kaygusuz Abdal’ın mısralarında nefis parodiler ve aynı şekilde eğlenceli olduğu kadar anlamlı imajlar vardır” diyor.¹⁵

Diğer yandan Gertrude Durusoy’a göre Almanca yazılmış Ortaçağ mistik şiirinde gözlemlenen, ruhun Tanrı ile yaşantısı anlamındaki lirik ‘unio mystica’ anlayışı Yunus Emre’nin şiirinde de mevcuttur (bkz. 1986: 15). Ortaçağ İslam tasavvufu bağlamında Yunus Emre, insan varlığını, hakikat arayışını ve ruhun Tanrı ile olan anlık ilişkisini sadece kendi

¹² Yunus Emre’nin şiirinin genel olarak hümanist, sürrealist, romantik veya fantastik okumaları hakkındaki tartışmalar için bkz. Ayvazoğlu (2017: 19-24).

¹³ Ergüven, bu absürt şiiri “çağımızın çelişmeleri” (!) şeklinde yorumluyor (1992: 100).

¹⁴ Alessio Bombaci’ya (*Histoire de la littérature turque*. Çev. I. Melikoff. Paris: C. Klincksieck, 1968) istinaden Edith Gülçin Ambros da Yunus Emre’nin şiirinin çok yönlülüğünü vurgular: „İlhamı, ilahi aşktır ve şiirinde lirik mistik ya da erotik-mistik eğilim baskındır. Ona göre, aşk en yüce deneyimdir. Sufilerin aşkında dünyevi güzellik Allah’ın tecellisidir. Bu, erotik-mistik şiirin temel kavramlarından biridir”. Bkz. Ambros (2021: 14).

¹⁵ Adı geçen şiirin Yunus Emre’de sembolizm bağlamında yorumu için bkz. Yakıt (2002).

yaşamında yansıtmakla kalmamış, aynı zamanda bu yaşantıyı çağdaşlarına aktarmayı da isabetli biçimde başarmıştır. Türkçe yazmış olması da şiirinin bugün bile sade yurttaşlar tarafından anlaşılmasını, tanınmasını ve takdir edilmesini sağlamıştır (bkz. Durusoy, 1986: 35). Yunus'un lirik üslubunun, insanın Tanrı karşısındaki tutumunu kibirli ve teorik olarak değil, dilin melodisiyle yumuşak bir şekilde iletmiş görülmektedir (bkz. Durusoy, 1986: 39). Ortaçağ Alman mistisizminde olduğu gibi Yunus Emre'nin şiirinde ateş (od) imgeleri yer alır: Tanrı'ya aşk, kendini ona adayanları yakan¹⁶ bir ateştir. Dünyanın faniliğini¹⁷, inananlara, toz toprak olmayı tavsiye ederek gösterir; toprağı, "gül bahçesi" olarak görmek onu sevindirir (bkz. Durusoy, 1986: 43). Klaus Detlev Wannig'e göre ise Yunus'un gözünde

Bu dünya Allah'ın varlığı karşısında sadece geçici bir yansımadır, bir anlamda fanidir. Yunus'un bakış açısında, çok güçlü ve ikilemler izlenimler etkilidir. Dünya görüşü Allah/Öbür Dünya ve İnsan/Bu Dünya olarak şekillenmiştir. Bu durum için ortaya attığı formül ise 'iki cihan'dır. (2010b: 123).

Yunus'un Tanrı karşısında aldığı temel tutum tevazudur. Dinini iyi tanır, fakat önemli olan dört kitap değil, aslında Tanrı'nın aşkıyla yanmak ve hiçliğe erişmektir. Kur'an-ı Kerim, Tanrı'ya yaklaşmak için bir araçtır (bkz. Durusoy, 1986: 44).

Sonuç

Annemarie Schimmel, Yunus'un şiirlerini, "Alman okuyucusunun, anadilini ince, esnek, edebi bir enstrüman gibi işlemiş ve hemşerilerine Allah aşkının ve sonsuz özlemin sırrını hep yeni imajlarla terennüm etmiş olan bir Türk mutasavvıfının dünyasından en azından bir izlenim edineceği..." (Schimmel, 1991: 15) ümidiyle çevirdiğini hatırlatıyor. Çünkü: "O'nun mısraları en güzel İslam geleneğiyle, Allah'a ve yarattığına sevgi ile dünyayı, yaratanını öven ve ona hasret duyan bir yaratılmış varlık olarak anlayan ruhla dopdoludur. Bu, Yunus Emre'nin mısralarından fişkırın, Allah'ın ebedi bilgeliğine sonsuz bir güven duygusudur ve sayısını tahmin edemeyeceğimiz birçok insan için onun sözleri bir tesellidir. Schimmel, yazısını Yunus'un olduğu iddia edilen bir şiirle bitiriyor: "Ağlatırsa Mevlâ'm yine güldürür." (Schimmel, 1991: 16). Bugün daha çok bir şarkı söz olarak bilinen bu şiire, kitabında yer vermemiş. "Yunus Emre'nin şiiri[nin] yüzyıllardır taklit edilegel[diğini] ve 20. yüzyıl içlerine kadar onun üslubundan yararlanıl[diğini belirtirken] son örnek, Yeni Yunus Emre olarak tanınan, irticalen ve kendinden bir şey katmaksızın Yunus Emre'nin üslubunda, "doğuş" diye nitelenen çok sayıda şiir yaratan, Adanalı demirci İsmail Emre adlı bir kişidir" bilgisini ekliyor. Bu kapsamda "Ağlatırsa Mevlâm yine güldürür" girişli şiirin, Bizim Yunus'tan ziyade, on beşinci yüzyılda Bursa'da yaşadığı zannedilen Âşık Yunus'un yaratması olduğu düşünülebilir;¹⁸ dolayısıyla buradan, Schimmel'in Yunus Emre taklitlerine mesafeli durmadığı, şiirlerin intikal kanallarından biri olan sözlü kültürün doğası gereği usta-çırak geleneğini önemseydiği sonucunu çıkarabiliriz.

¹⁶ "Buradaki amaç belli bir doğa olayının/kesitinin aktarılması değildir, aksine dini öğretinin çok basit ve anlaşılır örneklerle aktarımıdır ve bu durum özellikle doğadan verilen örneklerle dile getirilir. Doğal olana ise sadece örneklendirmeye elverişli olmasından dolayı yer verilir. Doğal şartlar hakkında ise genel bilgiler edinebilmekteyiz. Her defasında "pervane"dir söz konusu olan ve – çoğunlukla – mum alevinin içine doğru uçan. Söz konusu olan ise hiç bir zaman belirli bir akşam vakti belirli bir pervane değildir, aksine her zaman özenle tas[v]ir edilmiş ve gerçeğe ulaşmış ve şairin ifade etmek istediklerine tercüman olan bir pervanedir. Bunlar Yunus'un şiirini oluşturan ve aynı şiirde iki kez dile getirilen, bilginin ve mistik öğretinin işaretleridir/unsurlarıdır." (Wannig, 2010b: 123).

¹⁷ "Kullu man 'alaiha fania": (Dünya) üzerinde olan her şey fanidir. *Kur'an*, Sure 55, 26 (Wannig, 2010b: 124).

¹⁸ Bkz. Tatçı (1997: 9-23). Ayrıca Tatçı'dan alınan sözlü bilgi bunu teyit etmektedir (15.01.2022). Abdülbaki Gölpınarlı, İdris Nebi Uysal ve Mustafa Tatçı'nın ayrı ayrı yayınladıkları Yunus Emre divanlarında "Ağlatırsa Mevlâm yine güldürür" metni yoktur. (14.01.2022). Sayın Dr. Mustafa Tatçı ve Doç. Dr. Rıdvan Öztürk'e bilgi için teşekkür ederim. "Başka Yunuslar" hakkında bkz. ayrıca Özçelik (2015: 154-159).

Diğer araştırmacılar Yunus'un şiirinin dilinde ve 'örneklerle anlatım' (Wannig) üslubunda "fenafillah" yaşantısını dikkate değer bulmaktadırlar. Durusoy bunun benzerini, Ortaçağ Alman mistik şiirinde tespit ederken, Wannig, doğadan verdiği örneklerle somutlaştırmaktadır. Avusturyalı yazar Barbara Frischmuth'un ise, günümüzde güncel tartışmaların gölgesinde, hemşerisi Schimmel gibi İslam dinine mistik cepheden baktığı, Yunus Emre'de Doğu'nun güzel yüzünü gördüğü, ona insan sevgisini şiirine ustalıkla yansıtan bir derviş olarak değer verdiği anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- “Annemarie Schimmel’e Barış Ödülü”, çev. Ali Osman Öztürk, *Yedi İklim* 10 (67), 1995, s. 77.
- AMBROS, Edith Gülçin (2021). “On Dokuzuncu Yüzyıl Öncesi Osmanlı Edebiyatı: Ana Akımlar ve Eğilimler”. *Kün: Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 1 (2), s. 5-23.
- AMMANN, Ludwig (2001). “Wunderbare Entschleunigung. Annemarie Schimmel und das Sufi-Ensemble Nezhir Uzels in der Freiburger Ludwigskirche”. *Badische Zeitung*, 19 Dez. 2001.
- AYVAZOĞLU, Beşir (2017). “Niçin Herkesin Yunus’u Kendine Göre”, *Yunus Emre Kitabı*, Aksaray: Aksaray İl Kültür Müdürlüğü Yayını, s. 19-24.
- BOMBACI, Alessio (1968). *Histoire de la Littérature Turque*. Çev. I. Melikoff. Paris: C. Klincksieck.
- DURUSOY, Gertrude (1986). “Mystische Elemente in der Lyrik des deutschen Mittelalters und bei Yunus Emre”. *Osmanlı Araştırmaları V*. Yay. haz. Halil İnalçık - Nejat Göyünç – Heath W. Lowry. İstanbul, s. 13-50.
- ERGÜVEN, Abdullah Rıza (1992). “Bir Düşünür – Ozan: Yunus Emre”. “Eserlerine Göre Yunus Emre’yi Günümüzde Bir Değerlendirme Denemesi Üzerine”. *Çevren Bilim/Kültür Dergisi. Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri*, 14-15. 11. 1991, Yıl: XIX, Sayı: 87-89, Priştine, s. 95-100.
- FRISCHMUTH, Barbara (2008). *Von Fremdeln und vom Eigentümeln. Essays, Reden und Aufsätze über das Erscheinungsbild des Orients*. Graz-Wien: Literaturverlag Droschl.
- GÖLPINARLI Abdülbaki (1981). *Yunus Emre. Hayatı ve Bütün Şiirleri*, 4. Baskı, İstanbul: Altın Kitaplar Matbaası.
- GÜZEL, Abdurrahman (1992). “Eserlerine Göre Yunus Emre’yi Günümüzde Bir Değerlendirme Denemesi Üzerine”. *Çevren Bilim/Kültür Dergisi. Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri*, 14-15. 11. 1991, Yıl: XIX, Sayı: 87-89, Priştine, s. 23-50.
- LERCH, Wolfgang Günter (1990). “Botschafterin des Ostens”. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 15.01.1990.
- ÖZÇELİK, Mustafa (2015). *Yunus Emre*. İstanbul: Matsis Matbaa.
- ÖZTÜRK, Ali Osman (1998). “Annemarie Schimmel’e Göre Yunus Emre’nin Şiiri”. *Konya Ticaret Odası Dergisi*, s. 50-51.
- REİF, Adelbert (1994). “Wir müssen den Islam so ernst nehmen, wie er es verdient”. Ein Gespräch mit Annemarie Schimmel. *Universitas. Zeitschrift für interdisziplinäre Wissenschaft*, Nr. 576, 49. Jg., Juni 1994, s. 595-604.
- SCHİMMELE, Annemarie (1989). *Wanderungen mit Yunus Emre [Yunus Emre ile Gezintiler]*, Köln: Önel Verlag.
- SCHİMMELE, A. (1991). *Der Islam. Eine Einführung [İslam’a Giriş]*, Stuttgart: Reclam Verlag.
- SCHİMMELE, A. (1991). *Ausgewählte Gedichte von Yunus Emre. Yunus Emre’den Seçme Şiirler*. Köln: Önel Verlag.
- SCHİMMELE, A. (1992). *Mystische Dimensionen des Islam. Die Geschichte des Sufismus*. 2. Baskı. München: Eugen Diederichs Verlag.

- SCHİMMELE, A. (1993). *Aus dem goldenen Becher. Türkische Gedichte aus sieben Jahrhunderten [Aldın kadehten. Yedi yüzyıllık Türk şiirleri]*. Köln: Önel Verlag.
- SCHİMMELE, A. (1996). “36. Türk Dil Bayramı ve Yunus Emre’yi Anma Törenleri Münasebetiyle Yunus Emre’nin Şiiri”. Çev. Muallâ Öztürk. *Konya Postası*, 15 Haziran 1996.
- SCHİMMELE, A. (2001). *Rumi*. Freiburg: Herder Spektrum.
- SCHİMMELE, A. (2004). *Nimm eine Rose und nenne sie Lieder: Poesie der islamischen Völker [Bir gül al ve adını şarkılar koy]*. 3. Aufl., Berlin: Insel Verlag.
- ŞENOCAK, Zafer (1986). *Das Kummerrad / Dertli Dolap*. Frankfurt a.M.: Dağyeli Verlag.
- TATCI, Mustafa (1990). *Yûnus Emre Dîvânı II*. Tenkitli Metin. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- TATCI, M. (1997). *Yûnus Emre Dîvânı (Âşık Yûnus)*. Cilt 4. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yay.
- UYŞAL, İdris Nebi (Haz.) (2014). *Yunus Emre Divanı (Karaman Nüshası)*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- WANNİG, Klaus-Detlev (1980). *Der Dichter Karaca Oğlan*. Freiburg: Klaus Schwarz Verlag (= Studien Zur Türkischen Liebeslyrik: 1 (Studien Zur Sprache, Geschichte und Kultur der Turkvölker).
- WANNİG, K.-D. (2010a). Türk Halk Türkülerinde İnsan. Çev. Mustafa Özdemir. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0 (11), s. 41-52. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunitaed/issue/2849/39324>
- WANNİG, K.-D. (2010b). “Geleneksel Türk Halk Şiirinde Doğa”. Çev. Mustafa Özdemir. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0 (9), s. 117-138. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunitaed/issue/2851/39425>
- YAKIT, İsmail (2002). *Yunus Emre’de Sembolizm Çıktım Erik Dalına*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Çalışmanın yazarı “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Finansman: Bu çalışma için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır.

Destek ve Teşekkür: Çalışmanın araştırılması ve yazımı esnasında destek veya fikirlerine başvurulmuş herhangi bir kişi bulunmamaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın/yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

Yazarın Notu: Bu çalışma *Konya Ticaret Odası Dergisi’nde* (1998, s. 50-51) Annemarie Schimmel’e Göre Yunus Emre’nin Şiiri” başlığıyla yayınlanan kısa yazının güncellenip gözden geçirilerek genişletilmesi suretiyle hazırlanmıştır.

Katkı Oranı Beyanı: Bu makalenin tüm bölümleri tek bir yazar tarafından hazırlanmıştır.

The author of the study declared the following points within the framework of the “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding: No support was received from any institution or organization for this study.

Support and Acknowledgments: There is no person whose support or ideas are consulted during the research and writing of the study.

Declaration of Conflicting Interests: The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.

Author’s Note: This article has been prepared by updating, revising and expanding the short article published in the *Konya Ticaret Odası Dergisi* (1998, pp. 50-51) with the title "The Poetry of Yunus Emre According to Annemarie Schimmel".

Author Contributions: All sections of this article have been prepared by a single author.